

АХБОРОТ ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДА ИНСОН ОМИЛИНИНГ ЎРНИ ВА АҲАМИЯТИ

Хабибуллаев Хикмат Адамбаевич

Муҳаммад ал-Хоразмий номидаги Тошкент

Ахборот технологиялари университети

Урганч филиали 2-босқич магистранти

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7266547>

ARTICLE INFO

Received: 11st October 2022

Accepted: 18th October 2022

Online: 31st October 2022

KEY WORDS

Ахборот хавфсизлиги,
киберхавфсизлик, рақамли
иқтисодиёт, кибер муҳит,
домен.

ABSTRACT

Кейинги йилларда ахборот хавфсизлигини таъминлаш масаласи кундан-кунга муҳим ва устувор аҳамият касб этиб бормоқда. Ушбу мақолада ахборот хавфсизлигини таъминлашда инсон омилининг тутган ўрни ва аҳамиятига оид масалалар кўриб чиқилган. Шунингдек мақолада ахборот хавфсизлигини таъминлаш ва уни янада такомиллаштириш бўйича таклиф ва тавсиялар берилган.

Ривожланиб бораётган ахборот асрида ахборот хуружлари, шунингдек ахборот хавфсизлигига таҳдидлар шакли ва кўлами ҳамда таъсир даражаси жиҳатидан ўзгариб янгилашиб бормоқда. Бу эса ўз навбатида ахборот хавфсизлиги объектларига жиддий хавф ҳамда таҳдидларни юзага келтирмоқда.

Бугунги ахборотлашган жамиятда ахборот хавфсизлигини таъминлашда инсон омили муҳим ўрин тутишини инобатга олиб, ушбу мақолада мазкур йўналишга атрофлича тўхталинди.

Маълумот ўрнида таъкидлаш жоизки, киберхавфсизлик соҳасида “интернет ашёлар” билан боғлиқ таҳликаларнинг юзага келаётгани жиддий хавотирларга сабаб бўлмоқда. Баҳолашларга кўра, бугунги кунда 20 млрд.га яқин қурилмалар интернетга уланган ҳолда ишлайди, келгуси беш йил ичида бу кўрсаткич икки баробар ошиши тахмин қилинган.

Давлат органлари ва ташкилотларида белгиланган хавфсизлик талабларига жавоб бермайдиган қурилмалардан фойдаланиш оқибатида кибертаҳдидлар сони ва кўламининг ортиб боришига шароит яратилмоқда. Бу ҳолатни эса давлатимизнинг кибертаҳдидларга дучор бўлиш индексида (CEI – Cybersecurity Exposure Index) 108 та давлат орасида 70-ўринда, яъни киберҳимоянинг энг паст даражаси – 0,7121 индекс билан баҳоланганида [кўриш мумкин](#). [1]

Мазкур статистик рақамларнинг ҳамда бугунги кунда кибермаконда ахборот хавфсизлигига нисбатан қатор таҳдидлар ва ахборот хуружлари кузатилаётгани, давлат ва жамият манфаатларига ахборот хавфсизлиги нуқтаи назаридан етказилаётган зарарлар, шунингдек мавжуд ҳамда кутилиши мумкин бўлган таҳдидлар ахборот хавфсизлигини таъминлаш масаласига нақадар жиддий эътибор қаратиш зарурлигини келтириб чиқармоқда.

Шунингдек Рақамли технологиялар ва рақамли иқтисодиётнинг ривожланиб боришининг бугунги кундаги тенденциялари ахборот хавфсизлигини таъминлаш масалаларига алоҳида ҳамда янгича ёндашувни талаб қилмоқда.

Шу муносабат билан ахборот технологияларининг ривожланиш жараёнларида ахборот хавфсизлигини таъминлаш масалаларини батафсил кўриб чиқамиз.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили

А.В.Еркин ўз мақоласи “Автоматлаштирилган электрон ҳужжат айланиш тизимининг ахборот хавфсизлигини таъминлашда инсон омили: намоён бўлиш назарияси ва амалиёти” да таъкидлаганидек, инсон омили ўзининг соф кўринишида ахборот хавфсизлигига таҳдидлар умумий сонининг 25 фоизини эгаллаши кўрсатган. Қолган 75% га шунингдек, дастурий таъминот ва технологик таҳдидларга мутлақо тааллуқли бўлмаслиги керак, чунки бу таҳдидларнинг катта қисми инсон омилининг яширин намоён бўлиши натижаси эканлиги келтириб ўтган.

Таҳдидларни эксперт баҳолаши нуқтаи назаридан кўриб чиқиш ушбу соҳадаги мавжуд тадқиқотларнинг ҳақиқий хавфсизлик таҳдидларини кўриб чиқишга ва инсон омили энг аниқ намоён бўладиган ҳақиқий таҳдидларни кейинги танлашга асосланган.

Ахборот хавфсизлигига таҳдидларнинг аксарият эксперт баҳоларини икки гуруҳга бўлиш мумкин: таҳдид эҳтимоли ва унинг танқидийлиги. Тақдим этилган умумий статистик маълумотлардан инсон омилининг таъсири энг аниқ бўлган таҳдидлар аниқланди.

Шу муносабат билан А.В.Еркин ахборот хавфсизлигини таъминлашда қуйидаги фақат иккита таҳдид омилни ажратиб кўрсатди:

табiiй;

инсоний (ижтимоий). [2] .

Эҳтимоллик нуқтаи назаридан, Gartner Group томонидан ўтказилган тадқиқот инсон хатосини 55% ни таъкидлайди. infoWath томонидан ўтказилган яна бир тадқиқотда маълумот ўғирланиши 64% ва ходимларнинг бепарволиги 43% да рўйхатнинг биринчи ўрнига қўйилади. Энг муҳимлари маълумот ўғирланиши - 40%, ходимларнинг бепарволиги ва уларнинг ноқонуний хатти-ҳаракатлари - 70%, бу Perimetrix ва CSI/FBI Computer Crime and Security Survey тадқиқоти томонидан тақдим этилган статистик маълумотлардан келиб чиқади.

Узоқ вақт давомида олиб борилган баъзи тадқиқотлар инсон омили мавжудлиги билан хавфсизлик таҳдидларининг кучайганлигини кўрсатади. Бундан ташқари, биз IT trade association CompTIA ва Defense Department IT professionals умумий статистикасини ажратиб кўрсатишимиз мумкин, унда инсон омили хавфсизликнинг ярмидан кўпи, яъни 52% ва 55% хавфсизликка таҳдидлар сабаби сифатида таъкидланган.

Кўриб чиқилган эксперт баҳоларига кўра, инсон омили муайян хавфсизлик таҳдидининг пайдо бўлишига таъсир қилувчи энг муҳим омиллардан бири эканлиги ва умумий статистикада этакчи ўринни эгаллаши ушбу муаммога қарши курашиш бўйича чоралар этарли эмаслигини кўрсатади. ушбу масалани кўриб чиқишни долзарб деб ҳисоблайди, бундан ташқари, математик тавсиф кўринишида инсон омилининг таъсирини аниқлаш турли хил таҳдидларни аниқлаш усулидан фойдаланиш ва динамикада омил таъсирини кузатиш имконини беради [3] .

Таҳлил ва натижалар

Мақолада кўриб чиқилган масалалар, келтирилган статистик маълумотлар ҳамда ахборот хавфсизлиги соҳаси мутахассислари фикрларидан келиб чиқиб, таҳлиллар натижаларига кўра корхона ва ташкилотларда ахборот хавфсизлигига таъсир кўрсатувчи инсон омили билан боғлиқ қуйидаги ҳолатларни келтириб ўтамиз:

- ходимнинг ахборот хавфсизлиги соҳасида билимсизлиги ёки малакасининг етишмаслиги;
- ходимнинг ташкилот раҳбариятидан норозилиги;
- ташкилотда ходимлар ўртасидаги ўзаро келишмовчилар;
- ташкилотдаги ижтимоий-маънавий муҳитнинг ҳолати;
- корхона ва ташкилот ходимларига қулай меҳнат шароитларининг яратилганлиги;
- ходимларнинг психологик ҳолати;
- корхонанинг турли ички ахборот тизимлари ва ресурсларидан фойдаланиш бўйича ходимларга тегишли ҳуқуқларни тақдим этишда хавфсизлик талабларига риоя этиш;

Юқоридаги омиллардан келиб чиқиб корхона ва ташкилотларда ахборот хавфсизлигини таъминлашда қуйидагиларга алоҳида эътибор қаратиш таклиф этилади:

- ташкилот ходимларини мунтазам равишда ахборот хавфсизлиги соҳасида ўқитиш ҳамда малакасини ошириб бориш;
- ходимларнинг иш жараёнларидан, хусусан раҳбарият фаолиятидан қониқиш даражасини мунтазам ўрганиб бориш, агарда ходимларнинг раҳбарият фаолиятидан норозилик ҳолатлари аниқланганда ушбу ҳолатни қисқа муддатда бартараф этиш чораларини кўриш;
- ташкилотда ходимлар ўртасидаги ўзаро муносабатларнинг мавжуд ҳолатини даврий равишда ўрганиб борилишини таъминлаш, ходимлар ўртасида салбий муносабатлар аниқланганда буни бартараф этиш чораларини кўриш;
- ташкилотдаги ижтимоий-маънавий муҳитнинг ҳолати доимий мониторинг қилиш ҳамда ижтимоий-маънавий муҳитни яхшилаб бориш тизимини жорий этиш;
- корхона ва ташкилот ходимлари учун қулай меҳнат шароитларининг яратиш чораларини кўриб бориш;
- ходимларнинг психологик ҳолатини доимий равишда кузатиш ва ўрганиб борилишини таъминлаш, салбий психологик ўзгаришларга учраган ходимлар билан алоҳида ишлаб уларни ҳолатини ижобий томонга ўзгартириш чораларини кўриб бориш;
- корхонанинг турли ички ахборот тизимлари ва ресурсларидан фойдаланишда ходимларга тегишли ҳуқуқларни тақдим этишда ахборот хавфсизлиги талабларига риоя этиш;

Юқорида келтирилган таклифлар асосида корхона ва ташкилотларда тегишли чоралар кўриб борилса ташкилот ахборот хавфсизлигига таҳдидларни олдини олишга ва ахборот хавфсизлигини таъминлашни янада такомиллаштиришга эришилади.

References:

1. https://csec.uz/upload/iblock/5fb/Кибербезопасность_Республики_Узбекистан_%20Итоги_2020_года.pdf.pdf.
2. Д.Г. Маркова, Человеческий фактор в информационной безопасности, Известия ТулГУ. Технические науки. 2018. Вып. 10, <https://cyberleninka.ru/article/n/chelovecheskiy-faktor-v-informatsionnoy-bezopasnosti>.
3. Дерендяев Д.А., Гатчин Ю.А., Безруков В.А. — Определение влияния человеческого фактора на основные характеристики угроз безопасности // Кибернетика и программирование. – 2019. – № 3. – С. 38 - 42. DOI: 10.25136/2644-5522.2019.3.19672,
4. URL: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=19672.